

I. TEOLOGIE BIBILICĂ

SUPUNEREA CREȘTINILOR FAȚĂ DE STĂPÂNIREA ROMANĂ, DUPĂ ROM 13:1-7

STELIAN TOFANĂ*

REZUMAT. Studiul de față analizează un text din Romani 13:1-7, unde apostolul Pavel prezintă șase motive pentru supunerea și ascultarea creștinilor față de autoritatea romană a timpului. Având în vedere faptul că persecuțiile împotriva creștinilor romani au făcut deja o mulțime de victime printre ei, îndemnurile Sf. Pavel date creștinilor din cetatea Romei, cerându-le să asculte de autoritatea de stat civilă, păreau a fi extrem de curajoase. Apostolul argumentează sfaturile sale afirmând că autoritatea civilă de stat, care există, este rânduită de către Dumnezeu, și este, prin urmare, „slujitoarea” Sa în recompensarea faptelor bune și pedepsirea celor rele. Conform acestei perspective, motivul pentru care creștinii trebuie să se supună autorității civile nu este „frica”, ci mai degrabă „conștiința” și „dragostea”. Rom 13:1-7 constituie, prin urmare, textul cheie al întregului Nou Testament cu privire la subiectul ascultării și al supunerii creștinului față de autoritatea civilă a statului.

Cuvinte cheie: autoritate romană, conștiință, teamă, supunere, ascultare, putere seculară, paulin.

1. Preliminarii

Pericopa Rom 13:1-7 a constituit și constituie obiectul unora dintre cele mai divergente dispute între bibliști, ajungându-se la o suită de concluzii contradictorii pe tema pseudoepigrafiei, respectiv a autenticității și a paternității

---

* Profesor, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca, Romania, email: steliantofana@gmail.com.

ei pauline¹. Într-adevăr, citind-o, repede ajungi la concluzia unei aparente discontinuități, ea neavând legătură nici cu contextul, care o precede, și nici cu cel ce o succede. Ba, mai mult decât atât, ea întrerupe chiar curgerea liniară a argumentației.²

Cercetătorul Otto Michel³, spre exemplu, afirmă ca Rom 13,1-7 este un text independent, pe care Sfântul Pavel îl inserează ulterior, el însuși, în Epistola sa. Alții sunt de aceeași părere, dar precizează că Ap. Pavel inserează aici „an already developed Christian tradition”.⁴ Pentru alți cercetători biblici, Rom 13:1-7 apare ca un „alien body” în interiorul pericopei 12:1-13:14.⁵ Într-adevăr, pericopa apare nu numai ca întrerupând „afirmațiile Apostolului Pavel cu privire la natura și centralitatea dragostei, dar pare a da și o aprobare nejustificată unei instituții care aparține unui timp deja trecut 13:11-14) și cu care creștinii nu se pot potrivi (12:2)”.⁶

Obiectivul acestui studiu nu este să argumenteze paulinitatea sau ne-paulinitatea acestui text. De aceea, ne limităm doar să spunem că obiecțiile aduse împotriva paulinității textului, enumerate mai sus, la o analiză detaliată, par a nu fi convingătoare.

Argumentele stilistice, spre exemplu, prezentate de cercetătorul W. Walker,⁷ ca și cele legate de temele textului, socotite a fi străine de gândirea

¹ Pentru o întreagă istorie a subiectului a se vedea: James KALLAS, „Romans XIII, 1-7: An Interpolation”, în: *New Testament Studies*, 11 (1964/1965), 365-374; Walter SCHMITHALS, *Der Römerbrief als historisches Problem*, Gütersloher Verlagshaus, Gerd Mohn, 1975, 191-197; Ernst BARNIKOL, „Römer 13. Der nichtpaulinische Ursprung der absoluten Obrigkeitsbejahung in Rom 13,1-7”, în: *Studien zum NT und zur Patristik* (FS E. Klostermann), 1961 (TU 77), Akademie, Berlin, 65-133; M. BORG, „A New Context for Romans XIII”, în: *New Testament Studies*, 19, (1973), 205-218; P. STUHLMACHER, „Zur historischen Situation und Intention von Röm 13,1-7”, în: *ZThK* 73, (1976), 131-166; K.H. SCHELKLE, Staat und Kirche in der patristischen Auslegung von Röm 13,1-7, in *ZNW* 44 (1952/53), 223-236; V. ZSIFKOVITS, *Der Staatsgedanke nach Paulus in Röm 13,1-7. Mit besonderer Berücksichtigung der Umwelt und der patristischen Auslegung*, (WBTh 8), Herder, Viena, 1964; Ulrich WILKENS, *Der Brief an die Römer*, coll. *Evangelisch Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, band VI/3, (Herausgegeben von Hans-Josef Klauck, Ulrich Luz, Thomas Söding und Samuel Vollenweider), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1982, 43-66.

² Vezi amănunte, în acest sens, William HENDRIKSEN, *Romans* (NTC), Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2007, 429; William O. WALKER Jr., *Interpolations in the Pauline Letters*, col. „Journal for the Study of the New Testament Supplement Series”, vol. 213, (Stanley E. Porter ed.), Sheffield Academic Press, London, 2001, 222-223.

³ Otto MICHEL, *Der Brief an die Römer übersetzt und erklärt*, col. „Kritisch-Exegetischer Kommentar über das Neue Testament”, (Herausgegeben von Heinrich A.W. Meyer und Ferdinand Hahn), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1966, 312.

⁴ Vezi Douglas MOO, *The Epistle to the Romans*, (NIC), Eerdmans, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, 1996, 791.

⁵ Cf. Ernst KÄSEMANN, *Commentary on Romans*, Eerdmans, Grand Rapids, 1980 (= *An die Römer*, Mohr, Tübingen, 1980), 352.

⁶ Cf. Douglas MOO, *The Epistle to the Romans*, 791.

⁷ William O. WALKER Jr., *Interpolations in the Pauline Letters*, 222-223.

paulină,⁸ nu sunt nici ele dintre cele mai convingătoare, Epistolele pauline prezentând, în general, un număr important de cuvinte *hapax legomena*, ceea ce denotă, dimpotrivă, originalitatea stilului paulin.⁹ Pe de altă parte, învățătura apostolului Pavel are un număr important de „similitudini izbitoare” cu 1 Pet 2:13-17.¹⁰ „Aceasta arată că – este de părere D. Moo – învățătura lui Iisus cu privire la relația dintre ‘Ucenici și Stat’ a constituit baza unei tradiții primare, larg răspândită, referitoare la concepția creștină despre Stat, și pe care Apostolul o preia și o adaptează acum textului.”¹¹

Tocmai de aceea voi porni, în dezvoltarea temei acestui studiu, de la ipoteza că pericopa Rom 13:1-7 este creația Sfântului Pavel, și că textul ne prezintă, la modul cel mai genuin, una dintre caracteristicile Bisericii primare în materie de supunere și ascultare față de autoritatea civilă a vremii.

2. Șase „argumente imperative” ale ascultării și supunerii față de stăpânirea romană (13:1-5)

a. Stăpânirea este de către Dumnezeu îngăduită (13:1-2)

Modul în care Apostolul își începe exortația sa este extrem de provocator: „*Tot sufletul* (Πᾶσα ψυχή - soul - KJV) *să se supună* (ὑποτασσέσθω) *înalțelor stăpâniri* (ἐξουσίας ὑπερεχούσας); *că nu este stăpânire* (ἐξουσία) *decât de la Dumnezeu; iar cele ce sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite* (τεταγμέναι)” (Rom 13:1).

Literal Apostolul spune: „*Tot sufletul* (Πᾶσα ψυχή - soul - KJV) *să se supună...!*”. Dar, întrucât cuvântul ψυχή (soul), folosit aici, în text, înseamnă „persoană”, „ființă umană” și nu o oarecare parte din constituția omului (spiritul

⁸ A se vedea Ernst BARNIKOL, „Römer 13. Der nichtpaulinische Ursprung der absoluten Obrigkeitsbejahung in Rom 13,1-7”, 65-133.

⁹ Alte Epistole, recunoscute unanim ca fiind pauline, numără, într-un spațiu restrâns, neobișnuit de multe cuvinte străine (Vezi 1 Cor 1:26-31; 2 Cor 11:21-29). Cu toate acestea, însă, nimeni nu se îndoieste de paternitatea paulină a acestora. A se vedea D.A. CARSON, Douglas J. MOO, *An Introduction to the New Testament*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 2005, 500. Stanley E. PORTER, D.A. CARSON, *Biblical Greek Language and Linguistics. Open Questions in Current Research*, col. „Journal for the Study of the New Testament Supplement Series”, vol. 80 (Stanley E. Porter ed.), Sheffield Academic Press, London, 1993, 114; Cătălin VARGA, „The Pauline Background of the Christological Hymn in the Epistle to Philippians 2:6-11. An Interrogation of the paternity and possible solutions”, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Theologia Orthodoxa*, LX (2015), 1, 73.

¹⁰ Dacă analizăm textul Epistolei 1 Petru vom ajunge la concluzia că un însemnat număr de cuvinte cheie și concepte sunt comune cu Rom 13:1-7, ca spre exemplu: ὑποτάσσω (a se supune cuiva), apoi imperativul ὑπερέχω (a avea putere peste), termen folosit pentru a exprima autoritatea de stat. Scopul acestei autorități este acela de a pedepsi fapta rea și de a o lăuda pe cea bună (A se vedea amănunte, D. Moo, *The Epistle to the Romans*, 793).

¹¹ D. Moo, *The Epistle to the Romans*, 793.

distinct de trup), traducerea cuvântului ψυχή cu „suflet” nu este în contradicție cu sensul textului.

Este interesantă viziunea Sf. Ioan Hrisostom care, prin expresia „*Tot sufletul să se supună* (ὕποτασσεσθω) *înalțelor stăpâniri!*”¹², înțelege pe toți creștinii indiferent de funcție ori stare socială. Iată ce spune el: „Tot sufletul să se supună stăpânirilor celor mai înalte, adică chiar de ar fi apostol, sau evanghelist, sau profet, sau orișice, căci o astfel de supunere nu jignește întru nimic Evsevia.”¹³ Așadar, argumentul pe care îl aduce Sf. Pavel pentru supunerea necondiționată față de autoritatea statală este de *ordin teologic*: „... *că nu este stăpânire* (ἐξουσία) *decât de la Dumnezeu; iar cele ce sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite* (τεταγμένα)” (Rom 13:1).

Substantivul ἐξουσία, prezent în text, este folosit de regulă pentru a descrie demnitatea slujitorilor cultului creștin, dar poate avea, ca sens general, și noțiunea de autoritate sau putere absolută.¹⁴ În acest sens, poate include atât Statul Roman, ca autoritate supremă, cât și autoritățile locale cu specială referire la oficiul judecătoresc. Acesta e sensul pe care îl folosește Apostolul în textul de față – Rom 13:1.¹⁵

¹² Verbul ὑποτάσσω, care are un înțeles unic în Rom 13:1, și anume, „ascultare strictă”, „supunere” față de Imperiul Roman, mai apare și în alte câteva locuri din Noul Testament (1 Cor 15:28; Iac 4:7; Evr 12:9), unde are o semnificație diferită: „ascultare” sau „supunere față de voința lui Dumnezeu”. Original, verbul ὑποτάσσω a fost folosit mai mult în domeniul politic și al administrației de stat, însemnând „supunere și ascultare desăvârșită”. Cu timpul, noțiunile de *ascultare/supunere* devenind în Biserica primară trăsătura caracteristică a atitudinii fiecărui creștin, verbul ὑποτάσσω a ajuns să definească atitudinea special creștină față de autoritatea civilă de stat (Efes 5:21; 1 Pet 2:13) (Vezi R. BERGMEIER, „ὑποτάσσω, hypotassō, subject, subordinate”, în: *Exegetical Dictionary of the New Testament*, vol. 3, (Horst Balz, Gerhard Schneider eds.), William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1990, 408.

¹³ Cf. Ioan CHRISOSTOM, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Romani*, trad. Arhim. Theodosie Athanasiu, București 1906, 383.

¹⁴ A se vedea detalii, Werner FOERSTER, „ἐξέστιν, ἐξουσία...”, în: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Band II, (Herausgegeben von Gerhard Kittel und Gerhard Friedrich), Kohlhammer Verlag, Stuttgart-Köln, 1990, 565.

¹⁵ Unii cercetători, însă, au ajuns la concluzia că Sfântul Pavel folosește aici termenul ἐξουσία cu același sens cu care îl mai folosește și în alte contexte, referindu-l la îngeri (Efes 1:21; 6:12), de unde rezultă că, și în Rom 13:1, Apostolul Pavel i-ar îndemna pe creștini să se supună îngerilor: „Trebuie să spunem cu privire la aceste puteri, că în concepția creștinismului primar, ele nu se referă la autoritățile pământești imediate, din viața de zi cu zi, condiționate de actuala situație, ci la ființele nevăzute, care nu sunt întotdeauna niște mediatori, ci mai degrabă niște instrumente executive prin care Hristos Își arată slava” (Cf. Oscar CULLMANN, *Christ and Time. The Primitive Christian Conception of Time and History*, SCM Press, London, 1962, 192). Vezi, de asemenea, și C.E.B. CRANFIELD, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, vol. 2, T&T Clark International, London, 1979, 656-657. Primul care a propus această identificare a fost Martin DIBELIUS în lucrarea sa: *Die Geisterwelt im Glauben des Paulus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1909. Mai târziu el a revizuit mult propria sa opinie (Vezi M. DIBELIUS, „Rom und die Christen im ersten Jahrhundert”, în: *Botschaft und Geschichte: Gesammelte Aufsätze II*, Mohr, Tübingen, 1956, 177-228).

Referitor la îndemnul Apostolului Pavel din Rom 13:1, cercetătorul B. Witherington¹⁶ este de părere că trebuie să fie luat în considerare *contextul istorico-politic* al mijlocului de secol întâi, pentru a putea înțelege mai bine motivul pentru care Sf. Pavel a scris aceste rânduri în favoarea stăpânitorilor romani. Astfel, el crede că Apostolul, când exclamă imperativul de mai sus, va fi avut în minte experiența pozitivă a lui „Pax Romana”, cu ajutorul căreia și-a putut îndeplini primele sale misiuni creștine. Astfel, intenția Sfântului Pavel, prin sfatul dat, era să contribuie la păstrarea acelei păci romane, oferită de marele Imperiu, bine știind că, numai în condiții de pace, Evanghelia va putea fi răspândită tuturor neamurilor.¹⁷ Va fi voit Apostolul să evite, astfel, orice posibil protest din partea creștinilor față de autoritatea romană, și care ar fi putut periclita rânduiala civilă impusă? Posibil!

Dar înțelegerea îndemnului Apostolului, dat creștinilor romani, de a se supune „înaltelor stăpâniri” (13:1), ar fi facilitată - sunt de părere alți cercetători - de luarea în considerare și-a unui alt context, cel istorico-social al mijlocului de secol întâi, când impozitele și taxele majorate de către Nero au generat protestele cetățenilor romani.¹⁸ Pavel nu-i voia, astfel, pe creștinii săi printre contestatari, având în vedere cruzimea pedepselor stăpânirii romane în care, începând de la spectacolele publice brutale și până la crucificările în văzul tuturor, condamnații experimentau cele mai groaznice momente ale vieții

---

Însă interpretarea aceasta pare să nu țină seama de evidența contextuală în care Ap. Pavel spune clar că trebuie să ne supunem stăpânirii Statului (ἐξουσία), și să plătim taxele (φόρους), pe care ea ni le impune, fiindcă reprezentanții ei sunt slujitori ai lui Dumnezeu (λειτουργοὶ γὰρ θεοῦ εἰσὶν εἰς αὐτό - Rom 13:6). Așadar, nu despre supunerea față de semenii noștri, sau față de puterile cerești, sau față de Dumnezeu Însuși, ne vorbește textul aici, ci despre supunerea strictă față de puterile Statului.

¹⁶ Ben WITHERINGTON, *Paul's Letter to the Romans: A Socio-Rhetorical Commentary*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2004, p. 307.

¹⁷ Pierre GRELOT, *L'Épître de Saint Paul aux Romains: Une lecture pour aujourd'hui*, Editeur Saint-Paul, Versailles, 2001, 168-171. Unii cercetători sunt de părere că prin atitudinea favorabilă a Apostolului față de stăpânirea romană el va fi urmărit și construirea unei bune imagini, care să-i permită ulterior un ajutor din partea Statului, atât prin resurse umane cât și pecuniare, în vederea împlinirii măreței sale misiuni de Evanghelizare a Spaniei (A se vedea, David W. PAO, „The Ethical Relevance of New Testament Commentaries: On the Reading of Romans 13:1-7”, în: vol. *On the Writing of New Testament Commentaries: Festschrift for Grant R. Osborne on the Occasion of His 70th Birthday*, (Stanley E. Porter, Eckhard J. Schnabel eds.), Brill, Leiden, 2013, 199-200). Puțin probabil, însă, acest obiectiv al Apostolului! Totuși, imperativul paulin nu este lipsit de stupefacție într-un climat în care Imperiul Roman își prelungea granițele de-a lungul întregului bazin Mediteranean, dezvoltându-și cu ocazia aceasta și cultul său idolatru, sub imperiul filozofiei eline, Cezarul pretinzând chiar și titlul de „Dominus Deus” (Vezi Sung U. LIM, „A double-voiced reading of Romans 13:1-7 in light of the imperial cult”, în: *HTS Theologese Studies*, LXXI, 1 (2015), 3).

¹⁸ Vezi J. FRIEDRICH, W. POHLMANN, P. STUHLMACHER, „Zur historischen Situation und Intention von Rom 13, 1-7”, în: *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, LXXIII (1986) 2, 138-139.

lor.¹⁹ Așadar, e posibil ca Ap. Pavel să fi avut în intenție și acest aspect când le va fi adresat creștinilor romani astfel de îndemnuri.

Dar dincolo, însă, de orice presupunere, primul motiv pentru care creștinii sunt datori să asculte și să se supună stăpânirii romane este faptul că ea „este rânduită (τεταγμένα) de către Dumnezeu”.

Așadar, cei care se împotrivesc stăpânirilor se împotrivesc lui Dumnezeu. Însuși, iar consecințele sunt atât atragerea mâniei lui Dumnezeu asupra lor, cât și pedepsirea lor imediată, fie în veacul acesta²⁰, fie în cel viitor: „Ca atare, cel ce se împotrivesc (ὁ ἀντιπασσόμενος) stăpânirii (τῆ ἐξουσία), rânduiei lui Dumnezeu (θεοῦ διαταγῆ) i se împotrivesc. Iar cei ce se împotrivesc își vor atrage osândă (κρίμα λήμψονται)” (Rom 13:2).

Interpretând aceste cuvinte, Sf. Ioan Hrisostom spune: „Aceasta o face ca sa arate, ca Christos a introdus legile sale nu cu scopul de a răsturna ordinea obșteasca a statului, ci în scop de o mai buna îndreptare. Și, totodată, ne învață ca să nu ne azvârlim în lupte prostești și prisoselnice. Sunt de ajuns intrigile și zavistiile ce ni se cauzează pentru adevăr și dreptate. Și, prin urmare, nu trebuie a ne adăoga singuri ispite și tulburări.”²¹

b. Dregătorii nu sunt pricină de frică (13:3)

Dacă expresia „... își vor atrage osândă (κρίμα λήμψονται)” (Rom 13:2b) se referă la o judecată lumească, aparținătoare istoriei prezente, mediată de către autoritatea civilă lumească, atunci versetele următoare (Rom 13:3-4) ar putea să explice, mai departe, această situație. Dar, în cazul în care judecata menționată în 13:2b ar putea fi referită la judecata finală a lui Dumnezeu, atunci în textul Rom 13:3-4 trebuie să vedem un al doilea motiv pentru care creștinii trebuie să se supună autorităților lumești civile, și anume, Dumnezeu nu numai că le îngăduie (13:1b), dar le-a și trasat un rol în menținerea ordinii în societate. Pedepsind pe cei de fac răul și laudând pe cei ce fac binele, autoritatea civilă îndeplinește chiar un scop al lui Dumnezeu în lume cu privire la eradicarea

¹⁹ A se vedea amănunte, Shelly MATTHEWS, E. Leigh GIBSON, *Violence in the New Testament*, T&T Clark International, London, 2005, 13.

²⁰ Nu este exclus ca prin expresia οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρίμα λήμψονται („iar cei ce se împotrivesc își vor atrage osândă” – 13:2b), Apostolul să fi avut în vedere, probabil, expulzarea iudeilor din Roma, din timpul lui Tiberiu (19 d.Hr.), sau pe cea din timpul lui Claudiu (49 d.Hr.), sau încercarea lui Caligula de a profana Templul de la Ierusalim (41 d.Hr.), sau hotărârile imperiale privind criza dintre grecii și iudeii din Alexandria (A se vedea, James R. HARRISON, *Paul and the Imperial Authorities at Thessalonica and Rome. A Study in the Conflict of Ideology*, col. „Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament”, vol. 273, (Herausgeber von Jörg Frey), Mohr Siebeck, Tübingen, 2011, 272).

²¹ Ioan CHRISOSTOM, In Epistulam ad Romanos homilliae 23 (PG 60.616), în: *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Romani*, 382.

răului. Apostolul Pavel explicând acestea, afirmă: „*Că dregătorii nu pentru fapta bună* (τῶ ἁγαθῷ ἔργῳ), *sunt frică* (φόβος), *ci pentru cea rea. Vrei, dar, să nu-ți fie frică de stăpânire? Fă binele și vei avea laudă de la ea*” (Rom 13:3).

Ambrosiaster referindu-se la aceste cuvinte afirmă: „Dregătorii (stăpânii) menționați în text sunt „regi”, care au fost lăsați să corecteze atitudinile oamenilor și să prevină săvârșirea lucrurilor rele.”²² Prin urmare, creștinii trebuie să se supună autorităților civile ale statului.

Referindu-se la aceleași afirmații ale Apostolului (Rom 13:3), Fer. Augustin are un interesant comentariu: „Aceste cuvinte pot chiar să-i mâhnească pe creștini, când se gândesc la faptul că mulți dintre ei au suferit chiar persecuții de la autorități. Ei (creștinii) spun: Nu vor fi făcut acești creștini și binele? Dar ei nu numai că n-au primit laudă de la stăpâni, ci au fost pedepsiți chiar cu moartea de către aceștia. De aceea, cuvintele Apostolului trebuie privite cu multă cugetare. El nu spune: ‘Fă binele și stăpânirea te va lauda!’, ci ‘Fă ce este bine și vei avea laudă de la ea!’ Indiferent că stăpânirea te va lauda sau te va persecuta, tu vei fi cel care vei câștiga, fie atunci când o vei învinge prin supunere față de Dumnezeu, fie când vei dobândi cununa prin persecuție.”²³

Sf. Ioan Hrisostom vede cuvintele din Rom 13:3 ca pe o încercare a Ap. Pavel de a-i mângâia pe creștini după porunca dată lor inițial: „Fiecare suflet să se supună înaltelor stăpâniri!” (Rom 13:1). Astfel, el afirmă: „Fiindcă prin vorbele dinainte el i-a rănit adânc și i-a înfricoșat, apoi iarăși îi ridică și, ca un doctor înțelept le aplică doctorii plăcute, și-i mângâie zicând: «De ce te-ai spăimântat? De ce tremuri? Nu cumva dregătorul este înfricoșător celor ce se îndeletnicesc cu faptele cele bune?» De aceea și adaugă: Voiești să nu-ți fie frică de stăpânire? Fă binele și vei lua laudă de la ea. Ai văzut cum i-a împrietenit cu stăpânitorul, pe care îl arată chiar ca lăudător al lor? Ai văzut cum le-a alungat frica și neîncrederea în el?”²⁴

c. Stăpânirea (ἐξουσία) – slujitoare a lui Dumnezeu (13:4)

Versetul 13:4 este marcat de două afirmații ale Apostolului prin care el caracterizează stăpânirea lumească ca fiind „slujitoarea” lui Dumnezeu. Prima afirmație exprimă *rolul pozitiv* al acesteia – lauda adusă binelui (13:3b). A doua afirmație explică *rolul negativ* al acesteia – pedepsirea faptelor rele (13:3b).

²² AMBROSIASTER, *Commentarius in XII Epistulas Paulinas A* 8.1.9, în: „Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum 81.1”, Tempsky, Vienna 1866, 419.

²³ AUGUSTINE, Romans 73, în: P. F. LANDS (ed.), *Augustine on Romans: Propositions from the Epistle to the Romans; Unfinished Commentary on the Epistle to the Romans*, Scholars Press, Chico, Calif., 1982, 41.

²⁴ Ioan CHRISOSTOM, In Epistulam ad Romanos homilliae 23 (PG 60.616), în: *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Romani*, 382.

Așadar, în 13:4 Sf. Pavel explică acest rol al stăpânirii lumești în detaliu: „Căci ea ție îți este slujitoare a lui Dumnezeu (*θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν*) spre bine. Dar dacă tu faci rău, teme-te, că nu-n zadar poartă sabia (*μάχαιρα*); pentru că ea este slujitoare a lui Dumnezeu, răzbunare a mâniei Lui asupra celui ce săvârșește răul”.

Așadar, funcțiile complementare ale Statului și ale reprezentărilor acestuia sunt promovarea și răsplătirea binelui și limitarea și pedepsirea răului:

- El este slujitorul lui Dumnezeu pentru binele tău (13:4a)
- El este în slujba lui Dumnezeu... ca să pedepsească pe cel ce face răul (13:4b)

Același rol dublu al autorității civile este menționat și de Ap. Petru, în prima sa Epistolă, unde afirmă: „Supuneți-vă, pentru Domnul, oricărei orânduiri omenesti: fie împăratului, fiindcă este înalt stăpânitor, fie dregătorilor, ca unora ce sunt trimiși de el să-i pedepsească pe făcătorii de rele și să-i laude pe făcătorii de bine” (1Pet 2:13-14).

Cât despre genul de sancțiuni și pedepse, Apostolul nu se pronunță, dar expresia „că nu-n zadar poartă sabia (*μάχαιρα*)” (13:4c) lasă să se înțeleagă, crede John Stott, „folosirea unei forțe minim necesare” pentru pedepsirea și îndepărtarea răului.²⁵ Dar menționarea „sabiei” (*μάχαιρα*), care apare anterior în epistolă, în contextul jertfei supreme pentru Hristos (Rom 8:35-36), și care era folosită în cazul execuțiilor (cf. Lc 21:24; FAp 12:2; 16:27, Evr 11:34; Apoc 13:10), arată destul de clar că Sf. Pavel folosește acest cuvânt, în text, ca simbol al pedepsei capitale. Purtarea sabiei de către reprezentății puterii romane exprima clar simbolul puterii vieții și al morții pe care aceștia o dețineau.

Ceea ce este foarte interesant e faptul că în ambele sale funcțiuni – pozitive și negative – stăpânirea lumească este caracterizată ca fiind cea care îndeplinește un scop al lui Dumnezeu, în calitatea ei de „slujitoare - *διάκονός*. Cuvântul *διάκονός* este un termen generic care acoperă o largă varietate de lucrări și slujiri.²⁶ În lumina acestei evidențe, întrebarea care se pune este dacă termenul *διάκονός* are aici, în text, un simplu înțeles secular sau un sens cvasi-religios?

Cuvântul *διάκονός* însemnează „slujitor”, „diacon”, „lucrător” etc. Însă ceea ce conferă caracter de „slujire religioasă” sensului său este exprimarea în genitiv *θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν*, în care se arată clar cui îi este destinată slujirea, adică lui Dumnezeu.²⁷

²⁵ Cf. John STOTT, *Romani* (Comentarii minime expozitive), Ed. „Logos”, Cluj-Napoca, 2000, 386.

²⁶ Mai multe detalii cu privire la sensurile cuvântului *διάκονός*, a se vedea art., Hermann Wolfgang BEYER, „*διακονέω, διακονία, διάκονος*”, în: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testaments* (G. Kittel) (ThWNT), Band II, Kohlhammer Verlag, Stuttgart-Berlin-Köln, 1990, 81-93.

²⁷ D. Moo, *The Epistle to the Romans*, 801.

Referindu-se la înțelesurile termenului *διάκονός*, din text, Origen se întreabă: „În ce sens este judecătorul lumesc, *slujitorul lui Dumnezeu*...? Mi se pare că răspunsul la această întrebare este dat în cartea Faptele Apostolilor, unde decizia luată (la Sinodul din Ierusalim), de a impune anumite restricții creștinilor dintre păgâni, se referă doar la câteva obligații rituale (cf. FAp 15:23-29). Ei erau sfătuiți să se abțină de a mânca din cele jertfite idolilor, să se ferească de sânge, de idolatrie, dar nimic nu a fost spus cu referire la desfrâu, ucideri, furt, homosexualitate sau alte crime care sunt pedepsite atât de Dumnezeu, cât și de autoritatea civilă. Acum, dacă ceea ce a fost interzis neamurilor în mod explicit, a fost tot ceea ce ele trebuiau de acum să facă, atunci aceasta ar apărea ca și cum aceste, alte lucruri, altădată ar fi fost în regulă. Dar, privește cum Duhul Sfânt a pus în ordine orice lucru! Întrucât aceste alte fapte grave sunt deja pedepsite de legile civile, a fost de prisos să se mai adauge și o prohibiție divină.

Tot ceea ce Sinodul a decretat cu privire la problemele în cauză, au fost cele care păreau chiar din punct de vedere divin ca fiind corecte, dar care nu erau acoperite de legile omenești. Așadar, acesta este sensul în care un judecător lumesc acționează ca un slujitor al lui Dumnezeu. Și aceasta pentru că Dumnezeu vrea ca aceste crime să fie pedepsite de către judecători civili și nu de către reprezentanți ai bisericii.”²⁸

Pentru Sf. Ioan Hrisostom, rațiunea pentru care Apostolul Pavel îl numește pe „dregătorul lumesc”, „slujitorul lui Dumnezeu” este aceea că ei sunt exponenții voii lui Dumnezeu atât în răsplătirea faptei bune, cât și în pedepsirea celei rele. Iată ce spune el: „Puterea civilă face virtutea mai ușoară pentru creștin atunci când pedepsește răul, onorând astfel binele și colaborând cu voia lui Dumnezeu. Din acest motiv, îi este dat lui chiar numele de „slujitorul lui Dumnezeu.” ... Chiar și atunci când el administrează pedeapsa, este voia lui Dumnezeu pe care el o împlinește.”²⁹

Așadar, în ceea ce privește partea pozitivă, prin lauda adusă faptei bune (13:3b), stăpânirea îi încurajează pe creștini să săvâșească binele, în calitatea ei de „*slujitoare a lui Dumnezeu* (*θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν*) spre bine” (13:4a).

d. Stăpânirea – răzbunătoare a mâniei lui Dumnezeu (13:4d)

Ultima parte a versetului 4 prezintă autoritatea civilă, din nou, ca fiind „*slujitoare a lui Dumnezeu*”. Repetarea cuvântului *διάκονός* în caracterizarea rolului pe care ea îl are în raport cu creștinii, arată importanța pe care Apostolul

²⁸ ORIGEN, *Commentarii in Epistulam ad Romanos* 13,3 (PG 14.1227), ed. T. Heither, vol. 5, Herder, New York, 1995, 94-96.

²⁹ J. CHRYSOSTOM, *Homilies on Romans* 23 (PG 60.616), în: P. Schaff (ed.), *A Select Library of the Nicene and PostNicene Fathers of the Christian Church* 1,11, Hendrickson, Peabody, Mass., 1994, 512.

Pavel o dă rațiunii ei de a fi. În plus, Apostolul o mai definește și ca fiind instrumentul prin care se revarsă „mânia lui Dumnezeu peste răufăcători: „...pentru că ea este slujitoare a lui Dumnezeu, răzbunare (ἐκδικος) a mâniei Lui (ὀργήν) asupra celui ce săvârșește răul” (13:4d).

Întrebarea care se pune este: *Despre ce fel de mânie vorbește Apostolul?* Despre cea a lui Dumnezeu sau despre cea a autorității civile? O bună parte dintre exegeți sunt de părere că, în acest text, Apostolul are în vedere mânia autorității civile.³⁰ Dar, faptul de a fi caracterizată puterea de stat printr-o dublă afirmație, în același verset 4, ca fiind δίκωνος, conduce spre o altă interpretare: Substantivul ὀργήν (13:4) este folosit de Sf. Pavel cu trimitere directă către mânia lui Dumnezeu, fiindcă rebeliunea împotriva Statului, care este slujitorul temporar al lui Dumnezeu, este ultima formă de răzvrătire împotriva lui Dumnezeu.³¹ D. Moo interpretează versetul 4 în același sens: „Atunci când autoritatea civilă pedepsește pe răufăcători, autoritatea, în calitatea ei de „slujitoare al lui Dumnezeu”, este un instrument de răzbunare prin care Dumnezeu trimite mânia Sa asupra păcatului omenesc. Astfel, „răzbunarea” care este interzisă creștinilor (Rom 12:19) este exprimată de către funcționarii aleși ai lui Dumnezeu, adică, de către autoritățile lumești civile.”³²

Ambrosiaster vede în sarcina puterii lumești de a pedepsi răul săvârșit, aici, pe pământ, chiar o acțiune prin care Dumnezeu încearcă să limiteze pedepsele veșnice ale celor ce comit păcatul. Iată ce spune el: „Din moment ce Dumnezeu a rânduit ca va exista o judecată viitoare și nu vrea ca cineva să piară, el a rânduit conducători în această lume, care, făcându-i pe oameni să se teamă de ei, acționează ca tutori pentru omenire, învățându-i ce trebuie să facă în scopul evitării pedepsei viitoare.”³³

Prin urmare, mesajul spiritual al Apostolului Pavel este aici, în text, evident. În acest sens, W. Hendriksen afirmă: „În bunătatea lui infinită, Dumnezeu, prin Pavel, a trimis acest mesaj pentru a fi dat Bisericii din Roma, pentru ca membrii săi - și în continuare toate neamurile, de-a lungul veacurilor, care ar putea citi această scrisoare - să poată fi ferite de la săvârșirea răului, și să poată, prin harul lui Dumnezeu și prin puterea Duhului Sfânt, să se întoarcă la Dumnezeu pentru a primi iertare și puterea necesară trăirii unei vieți curate și sfinte.”³⁴

³⁰ Vezi D. Moo, *The Epistle to the Romans*, 802, n. 57.

³¹ Paul D. FEINBERG, „The Christian and Civil Authorities”, în: *The Master's Seminary Journal*, X, 1, (1999), 93.

³² D. Moo, *The Epistle to the Romans*, 802. O interpretare similară, vezi, W. HENDRIKSEN, *Romans*, 436.

³³ AMBROSIASTER, *Commentarius in XII Epistulas Paulinas A 8,1,9*, în: „Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum” 81.1, 421.

³⁴ W. HENDRIKSEN, *Romans*, 436.

Acesta este cel de-al patrulea motiv pentru care creștinii trebuie să se supună stăpânirii lumești, el fiind numit de către specialiști, un **motiv practic**.³⁵

e. Supunerea din conștiință (13:5-6)

Cheia interpretativă a acestui „*crux interpretum*” (Rom 13:1-7) par a fi versetul 5 și sensul cuvântului *συνείδησις*, care asigură înțelegerea corectă a imperativului paulin și a concepției Apostolului față de orice stăpânire, dar cu precădere romană. Și aceasta, întrucât nu frica trebuie să fie mobilul ultim în problema supunerii necondiționate a creștinilor, ci conștiința lor, de fapte răscumpărate, prin moartea și învierea lui Hristos, care nu le mai permitea, în baza iubirii Sale jertfelnice, să se mai răscoale împotriva nimănu.

Astfel, rezumând toate argumentele aduse în versetele 13:1-4, pentru supunerea creștinilor față de autoritatea de stat, Apostolul Pavel spune: „*Pentru aceasta e nevoie să vă supuneți (διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθε), nu numai din pricina mâniei (ὀργῆν), ci și în virtutea conștiinței (συνείδησιν)*” (Rom 13:5).

Evitarea pedepsei, sau „motivul fricii”, în cercurile creștine timpurii, nu erau principalele rațiuni care determinau supunerea și obediența Bisericii față de Stat, ci adevăratul motiv ținea de resortul conștiinței (*ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν* – 13:5).

Rom 13:5 este singurul loc din această Epistolă în care Apostolul Pavel se folosește de termenul „*συνείδησιν*”, însă el este integrat în contextul lărgit al atitudinii creștinului, care și-a înnoit mintea tocmai pentru a nu se potrivi unei lumi corupte (Rom 12:1-2).

Acest fel de supunere face parte integrantă din noul tipar moral al creștinului înduhovnicit, care înțelege, potrivit contextului lumii în care trăiește, că nu este potrivit, și nici înțelept, să se răscoale împotriva unei stăpâniri îngăduite de Dumnezeu.

De pe urma acestui argument paulin se subînțeleg două concluzii logice, ce vizează conștiința fiecărui creștin în parte: pe de o parte, el trebuie să fie supus tocmai pentru a evita mânia lui Dumnezeu, Cel Care a rânduit stăpânirile iar, pe de altă parte, pentru a nu-și împovăra conștiința sa, de fiu al

³⁵ Robert H. STEIN, „The Argument of Romans 13:1-7”, în: *Novum Testamentum*, XXXI, 4, (1989), 325-326. Dar, intenția Sfântului Pavel mai trebuie privită și dintr-o altă optică: dintre toate epistolele sale, cea către Romani are mai multe scopuri. Spre exemplu, cele două pasaje (1:8-16a și 15:14-33), care ambele descriu intenția lui Pavel de-a vizita comunitățile din Roma, în călătoria sa misionară către Spania, se află, de fapt, criptată intenția sa de a-și îndeplini misiunea printre neamuri. În această unitate de fond se pot întâlni trei teme majore: misionare, apologetice și pastorale, și care se completează una pe cealaltă. De aceea, inter-relaționările lor ar putea stabili și parametrii misionari necesari pentru înțelegerea textului din Rom 13:1-7, cât și intențiile care au stat în spatele tuturor acestor imperative pauline.

lui Dumnezeu, cu vreo oarecare neascultate sau răzvrătire față de ceea ce El a îngăduit. Această a doua viziune este, de fapt, și argumentul ultim în soluționarea acestei problematice, legată de supunerea necondiționată a creștinului roman față de autoritatea lumească și care implică conștiința.³⁶

De fapt, Apostolul Pavel nu introduce aici un nou argument din moment ce nu-l dezvoltă, ci sintetizează toate cele spuse anterior sub forma unei structuri chistice, în logica căreia esența paulină este aceasta: Statul îi va pedepsi pe cei care vor face răul și va aduce mânia lui Dumnezeu asupra lor.³⁷ Mai mult decât atât, dacă păgânii se supun statului și își plătesc taxele (φόρους), fie din frică de o eventuală pedeapsă, fie datorită raționamentului lor potrivit căruia Statul le oferă protecție și ajutor social, cu atât mai mult creștinii sunt datori să își împlinească îndatoririle în baza unirii lor cu Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Cel Care a îngăduit existența Statului.³⁸

Atitudinea din conștiință este, de fapt, argumentul Apostolului și pentru plățirea dărilor față de stăpânire. El este categoric în acest sens: „Că de aceea și plățiți dări; căci dregătorii sunt slujitori ai lui Dumnezeu (λειτουργοὶ γὰρ θεοῦ εἰσιν), ca-ntru aceasta să stăruiască” (Rom 13,6).

Putem observa că aici pentru numirea conducătorilor civili, Ap. Pavel nu mai folosește cuvântul „slujitori”, ci un alt cuvânt, și anume, λειτουργοὶ (pl. de la λειτουργός), care are, în general, implicații religioase. Acest cuvânt a fost folosit frecvent în LXX pentru a defini pe cei ce slujeau în Templu (Num 4:37; 41:1; 1 Sam 2:11, Ezra 7:24; Isa 61:6). În Noul Testament cuvântul λειτουργοὶ se referă întotdeauna la cei care „slujesc Domnului” (Evr 8:2; 10:11; Rom 15:16). Oricum, ca și în cazul termenului διάκονός în 13:4, adăugarea genitivului „a lui Dumnezeu” face clar, în cele din urmă, natura sacră al „slujirii conducătorului lumesc”. Prin urmare, plata impozitelor și a taxelor devine o responsabilitate pe care creștinul o are față de Dumnezeu însuși. Acest lucru este subliniat în descrierea suplimentară pe care Apostolul o face conducătorilor ca fiind aceia care stăruie „în achitarea datoriilor către puterea lumească, adică sunt dedicați acestei slujiri”. Este posibil ca Sf. Pavel să fi avut în vedere, atunci când vorbește de stăruința dregătorilor lumești în „împlinirea lucrului”, și acțiunea lor de promovare a binelui și de restricționare a răului (13:3-4), colectarea taxelor (13:6), sau, poate, cel mai probabil, misiunea lor socială în calitate de „slujitori ai lui Dumnezeu.”³⁹

Desigur, în acest context, rămâne deschisă o întrebare: Dacă anumite acțiuni ale Statului sunt considerate ca o violare a credinței creștinilor, în ce sens ascultarea și supunerea, de care vorbește în text Ap. Pavel mai pot coabita în acest

³⁶ William HENDRIKSEN, *Exposition of Paul's Epistle to the Romans*, Baker Book House, Grand Rapids, 1981, 436.

³⁷ Robert H. STEIN, „The Argument of Romans 13:1-7...”, 339-340.

³⁸ C.E.B. CRANFIELD, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans...*, 667.

³⁹ Vezi mai multe detalii, în acest sens, D. MOO, *The Epistle to the Romans*, 805.

scenariu? Vor putea creștinii refuza ascultarea pe motivul conștiinței, după cum și Apostolii au făcut (cf. FAp 5:29)?⁴⁰ Este o problemă deschisă, textul neabordând-o. Dar, în acest caz, răspunsul nu poate fi decât unul singur: obligațiile față de Dumnezeu primează oricăror altor obligații față de oameni. Textul din FAp 5: 29, cunoscut și sub denumirea de „Clausula Petri”, este categoric în acest sens: „*Trebuie să ascultăm de Dumnezeu mai mult decât de oameni!*”

Oricum, Apostolul nu e preocupat, în acest text, de abordarea unui astfel de gen de atitudine creștină în raport cu autoritatea civilă. Însă, în cazul unei posibile provocări de acest fel, răspunsul nu poate fi decât cel enunțat mai sus.

f. Supunerea din iubire (13:7-8)

Versetul 13:7 nu are o legătură clară cu contextual, dar pare a fi o concluzie practică la toate îndemnurile pe care Apostolul Pavel le-a expus până aici: „*Dați-le tuturor cele datorate: celui cu darea, darea; celui cu vama, vama; celui cu teama, teama; celui cu cinstea, cinstea*” (13:7).

Așadar, pentru Apostolul Pavel, plătirea regulată a dărilor este dovada cea mai clară a respectului creștinilor datorat autorității de stat. Astfel el pune în paralel exercițiul de rutină al plătirii dărilor și supunerea față de autoritatea civilă, din conștiință.

Dar Sfântul Pavel nu se oprește aici ci, pe fundalul conștiinței, aduce în discuție cel mai convingător argument pentru supunere: *ascultarea din iubire* (ἀγαπάω) față de Dumnezeu și față de stăpânitori: „*Nimănui cu nimic să nu-i fiți datori* (ὀφείλετε), *decât cu iubirea unuia față de altul* (τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν); *fiindcă cel ce-l iubește pe altul a plinit legea*” (Rom 13:8).

Este unanim recunoscut faptul că pronumele ἀλλήλους nu se referă doar la comunitatea creștină, ci la toți cei cu care creștinii intră în contact, inclusiv cu reprezentanții puterii statale. Aceasta reiese din contextul lărgit al pericopei (Rom 12:17-13:7) în care relațiile cu întreaga comunitate sunt privite din perspectiva unui tot unitar.⁴¹

Comentând acest text, Fericitul Augustin spunea că dacă ne împotrivim autorităților rezultă că nu iubim chipul lui Dumnezeu reflectat în aceștia, iar în modul acesta nu vom putea iubi persoana cu care Hristos Se identifică.⁴² Singura datorie care rămâne este cea a iubirii, întrucât aceasta nu va putea fi plătită

⁴⁰ Leon MORRIS, *The Epistle to the Romans*, coll. „The Pillar New Testament Commentary” (D.A. Carson ed.), William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1988, 464. Vezi și Mircea BASARAB, *Biserica în dialog. Studii biblice*, Limes, Cluj-Napoca, 2009, 93.

⁴¹ James D.G. DUNN, *Romans 9-16*, 776.

⁴² AUGUSTINE, *De Trinitate* 11.23, în: col. „Nicene and Post-Nicene Fathers”, vol. 3, (Philip Schaff ed.), T&T Clark, Edinburgh, 1887, 124.

niciodată. Sfântul Pavel face apel la ea tocmai pentru că se adresează creștinilor a căror comportament trebuie să oglindească caracteristicile noii făpturi restaurate în Hristos.

Expresia *ἀπόδοτε πᾶσιν τὰς ὀφειλάς* („dați-le tuturor cele datorate”) din Rom 13:6 este interpretată aici, în Rom 13:8 potrivit modelului următor: singura datorie și obligație pe care o au creștinii este să se iubească reciproc. Îndemnurile din (Rom 12:17.20-21; 13:3-4) aduc în discuție tema nerăsplătirii răului cu rău, iar aceasta nu poate fi împlinită decât prin iubirea aproapelui (*ἀγαπήσεις τὸν πλησίον*).⁴³

Așadar, Statul, prin autoritatea de care dispune, veghind asupra binelui și asupra ordinii publice, în general, promovând binele obștesc, trebuie privit atât ca slujitor al oamenilor cât și al lui Dumnezeu. Supunerea trebuie să fie, prin urmare, un act de conștiință și de iubire față de protectorul tău, singurul garant ce reprezintă interesele societății.

3. Concluzii

1. Din punct de vedere contextual, ideatic și lingvistic, pericopa *Rom 13:1-7* este redactată de către Sfântul Apostol Pavel cu scopul de a-i convinge pe creștinii din Roma de faptul că stăpânirea romană este îngăduită de către Dumnezeu, cu scopul de a le facilita mântuirea.
2. Textul din Rom 13:1-7 nu cuprinde o „învățătură despre Stat” și nici nu poate fi luat ca expresia unei doctrine a respectului absolut față de Stat ci, mai degrabă, o învățătură despre motivația ascultării de autoritatea civilă, pe temeiul unei înțelepciuni și rațiuni practice. Rânduielile și legile Statului trebuie respectate, iar cele ale lui Dumnezeu împlinite. Omul are un destin etern, care transcende realitățile pământești, efemere.
3. Ceea ce transmite Sfântul Pavel Bisericii din Roma este următorul lucru: supunerea trebuie să cuprindă și motivul conștiinței, însă dacă ceva, cât de neînsemnat, se va dovedi a fi un instrumentar coercitiv împotriva ei, atunci supunerea necondiționată se va dizolva, conform clauzei petrine care spune: „*Noi trebuie să-L ascultăm pe Dumnezeu mai mult decât pe oameni*” (FAp 5,29).
4. Motivul supunerii creștinilor față de autoritatea civilă nu este, în viziunea Apostolului, „frica”, ci „conștiința” și „iubirea”.
5. Atât în ceea ce privește lungimea, cât și detaliile concrete cu privire la subiectul ascultării și ale supunerii creștinului față de autoritatea civilă a statului, pericopa Rom 13:1-7 constituie textul cheie din întreg Noul Testament, pe această temă.

---

⁴³ John E. TOEWS, *Romans*, Herald Press, Waterloo, Ontario, 2004, 318.